

rozrůzněnosti jejích cílů, názorů a snah, je iluzorní právě tak, jako musela ztroskotat například někdejší snaha, aby jediný časopis (Plamen) reprezentoval celou českou literaturu. V současné době vzniká množství uměleckých skupin a směrů s rozličnými programy a cíli; počet jejich žádostí o časopis bude jistě stále stoupat. Bylo by proto žádoucí, kdyby Svaz čs. spisovatelů založil nové časopisy nejen tištěné, ale i rotaprintové – o nevelkém rozsahu, nízkém nákladu a vyžadující zanedbatelné výrobní náklady.

Tyto potřeby, až příliš organicky vyplývající ze současného stavu, vedou ovšem k další problematizaci. Budou-li tyto podněty realizovány, kdo se má starat o edici a nové časopisy? Existuje nějaká možnost, aby se mladí autoři sdružili k těmto a podobným činům? V rámci Svazu čs. spisovatelů těžko. Mladí autoři (mnozí ještě ani nevydali knížku) nevyhovují často podmínkám jeho stanov pro členství, a pokud vyhovují, stávající praxe příliš často zabrání, aby se členy Svazu skutečně stali (Hejda, Wernisch, Misař a další). Přitom by bylo nelogické podnikat cokoli mimo a přes Svaz čs. spisovatelů; jemu přísluší starost o literaturu a její podmínky. Řešení však již víceméně existuje – v základajícím se Aktivu mladých, v němž se mají sdružovat všichni mladí autoři, ať již jsou členy Svazu, nebo ne. Aktiv mladých by mohl vytvořit ideální podmínky pro spojení dosavadní instituce – Svazu čs. spisovatelů – s aktivitou mladé literatury.

(1965)

TVÁŘÍ V TVÁŘ TVÁŘÍ

Jan Trefulka

Už léta se v uměleckých kruzích mluví o potřebě „normalizace“ poměrů. Nenormálnost spočívá v podstatě v tom, že nad časopisy i autory, kteří mají na uměleckou práci a její postavení ve společnosti poněkud jiný názor než marxistický v úzkém a zastaralém slova smyslu, nebo zastávají stanovisko nemarxistické, snáší se stále hrozba striktního opatření.

Nejde dnes o opatření takového dosahu a osobního dopadu, jaká známe z minulých let, která by určité autory stavěla „mimo zákon“, ale atmosféra málo vhodná pro výměnu názorů trvá. Škodí to stejně zastancům těchto názorů jako jejich odpůrcům. Ti první nemohou přesně vyslovit své myšlenky, ti druzí s nimi nemohou otevřeně polemizovat, protože se ocitají chtěj nechtěj v morální nevýhodě mocenské pozice. Opírat se o mocenskou pozici v diskusi o filozofických a estetických otázkách je krajně nepopulární zejména proto, že taková diskuse nemůže vést k žádnému výsledku. Mimoto jsou mladí na takové jednání mimořádně citliví. Ale zde ještě není nenormálnosti konec – vzniká nenormálnost na druhou: slabší strana si uvědomí sílu své slabosti a začne jí zneužívat, vědouc, že exponenti silnější strany nemohou za dané situace dost dobře své výhody uplatnit.

Teoretické zdůvodnění vzniku takového ovzduší vede pěkných pár let nazpět do doby, kdy nebylo možné ani pomyslet, že by se realita socialistické společnosti a její perspektivy mohly odrážet v myšlenkové oblasti jinak než jenom jedním způsobem. Od období po XX. sjezdu, kdy se velmi výrazně ukázalo, že tomu tak není, přešlapujeme na místě a v dost trapných rozpacích začínáme tušit, že opravdové střetnutí, opravdová diskuse o tom, jaká bude vnitřní tvář naší epochy, je teprve před námi. Doposud se totiž jenom opevňovaly a hájily pravdy, které byly vysloveny či napsány v dobách, kdy se perspektivy jevíly podstatně jinak. Dnes se ocitáme v situaci, kdy je docela dobře možné si představit, že by pro rozvoj socialismu a literatury socialismu mohl udělat víc i vzdělaný a tvořivý nemarkxista než jednostranně vzdělaný a málo tvůrčí marxista. Kupříkladu myšlenky F. X. Šaldy jsou i pro rozvoj literatury socialismu a jejího kulturního života mnohem důležitější a podstatnější než myšlenky třeba Václava Pekárka. Ale to jenom tak mimochodem a jako doklad k tomu, že bychom se měli velmi pečlivě a ve vlastním zajmu starat o to, aby žádné seriózní myšlenky a úvahy nemusely hledat pokoutní cesty k uveřejnění, nemusely hledat nedůstojné pláštiky a škrabošky.

Přirozeným nositelem myšlenek a názorů z hlediska „vládnoucí“ generace opozičních je v rámci společnosti i literatury nastupující generace, nebo přesněji, její nejambicióznější představitelé. Názorový konflikt je dnes o to ostřejší, oč rozdílnější jsou zkušenosti lidí, na jedné straně těch, pro které sociální a národnostní problémy ve starém předválečném smyslu byly podstatným motivem myšlení a jednání, na druhé straně těch, kterým je tato problematika v oné podobě už docela cizí. Starší generace si vytvořila svůj model socialismu podle svých možností a představ a podle možností, které jí byly poskytnuty, nastupující generace si dříve či později

probojuje svůj model socialismu a má na to zajisté stejné právo jako generace předchozí. V zápalu diskuse se ovšem často ztrácí to, co je při všech odlišnostech všem společné: řádka let, i když viděných z rozdílných úhlů, skutečnost, která je zdrojem zkušeností, která utvářela a utváří názory, která určitým způsobem uniformovala cesty poznání i cesty myšlení, minulost kultury i společnosti, která se nedá nijak vymazat a odepsat a kterou přesáhnout je dáno jenom géniům. Je velmi snadné odsoudit Goldstückeru za jeho opravdu nevalnou knížku o Kafkovi, kterou napsal pro potřebu okamžiku, nebo Drozdu za to, že se nedovedl odpoutat od metody zkoumání literárních děl, kterou v hloubi duše patrně sám odsuzuje (mimochodem – oba píší pro publikum, které by jiné terminologii nerozumělo, a snaží se získat je pro dobrou věc) – ale co jiného je to hmatání Tváře po jménech úmyslně zapomínaných a nepublikovaných než opět v jádře stejná služba okamžiku, právě tomuto roku a této konkrétní potřebě, co jiného je to kladení opačných znamének kvality k dílům oceňovaným v minulých letech než služba tomuto okamžiku, této jedné poetice, která je pro autory kolem Tváře právě teď aktuální? Ach ne, můžeme být bohužel klidní, tahle nastupující generace ještě zdaleka nebude „normální“, bez komplexů, bez dýchavičného dohánění minulosti domácí kultury a současnosti kultury okolního světa.

Z nervózních reakcí by bylo možno usuzovat, že se v české literatuře s nástupem Tváře děje příliš mnoho. Ve skutečnosti se děje stále příliš málo a jediné, co je na tom všem poněkud zajímavé, je snad leda to, jak se u nás historie často opakuje a jak často se musí znovu začínat, když byla násilně přervána kontinuita. Vstup nové generace má pak zcela zvláštní příchuť – přidávají se k ní mnozí z těch, kteří po léta museli mlčet, mluví jejími ústy, imputují názory, které jsou mimo zkušenost mladých a působí v jejich tvorbě i projevech jako buřinka na hlavě dítěte. A je tu naráz všecko, od věcného rozboru s marxistickou terminologií až po dalekosáhlé a na první pohled chytré teorie, které se v umělecké praxi scvrkávají na velmi hubené a banální výsledky. Pro články jsou charakteristické neustálé citace, ať se hodí nebo nehodí (živě si vzpomínáme na podobné období), které se nosí do boje jako štít. Ostatně teoretické úvahy otiskované v Tváři by samy o sobě asi valnou pozornost nezbudily, nebýt toho, že zde několika autorům, kteří si už zvykli na určitý způsob psaní o svých knížkách, byla pošlapána kuří oka. Připisují tomu zřejmě větší význam, než to doopravdy má. Je to jenom výraz touhy mladé generace po „absolutních“ hodnotách, po maximální výši měřítek, výraz sebevědomí, přesvědčení o vlastních neomezených tvůrčích možnostech. Tato posedlost vydrží obyčejně bohužel jenom tak dlouho, než mladý autor,

básník, kritik, teoretik rozezná hranice svých sil, než je s to odhadnout vlastní vzdálenost od vytčených cílů. Pak už nezbyvá než čekat, až zase nové generace vstoupí na kolbiště s tímž krásným pocitem, že všechno až dosud bylo uděláno špatně.

Je tu ovšem také praktická stránka věci. Všechny literární časopisy vydává Svaz čs. spisovatelů. Vedení Svazu spisovatelů bylo utvořeno z lidí, kteří mají určité konkrétní vlastnosti, umělecké zásluhy a ješitnosti. Mají se tito lidé dát nevybíravě kritizovat ve „svých“ listech? Má si nakladatelství Svazu dát kritizovat ve svých listech „své“ knížky? A třeba ještě dál: jsou tento stát a jeho představitelé povinni dát se za „své“ (někdy se také říká dělnické) peníze kritizovat od různých autorů i různých názorů a kvalifikace? Dívej se na Západ nebo na Východ, tento stav prý nikde neexistuje, nikdo si přece nebude platit na sebe hůl. Ať si každý nadává za své. Jenomže jeden z principů naší společnosti spočívá právě v tom, že všechno je „své“ a naši společnost nelze přirovnat k soukromému podnikateli. Její hledisko nemůže být kupecké hledisko, protože si na sebe vzala úkol kompletního přetvoření způsobu života. K tomuto způsobu života moderního člověka bezesporu patří i právo člověka na vlastní názory i právo na to, aby je mohl veřejně vyslovit, i když snad právě nejsou v úplném souladu s míněním těch, kteří společnost na jednotlivých úsecích řídí. Bez diskuse, bez silného a účinného kritického hlasu se fakticky každá společnost a každé umění odsuzuje ke zplnění. Svoboda není pro společnost věc volby, tedy libovůle, je to věc nutnosti, sebezáchovy. Umožnit plnou šíři projevu lidem, kteří mají jiné rozumné a konstruktivní mínění o budoucí podobě kulturní politiky socialismu, neznamená vyhazovat peníze v náš nepospěch, ale dát je za své zdraví nyní i v budoucnu.

Jaromír Tomeček by tady asi řekl, že žádný rozumný lesní hospodář nemůže připustit, aby docela vymizely například lišky. Protože by tím byla porušena rovnováha, byl by tím porušen přírodní zákon A také monokultury nemají budoucnost.

Co by tedy mělo být cílem té kýžené normalizace? Nad lidmi a časopisy, které se nepovažují za marxistické v přísném a vymezeném smyslu slova, by neměla viset hrozba odstavení a zastavení, když jasně a přesně vysloví své názory. Pak nebudou moci zneužívat síly své slabosti, své silné morální pozice slabších, pak bude možné stejně otevřeně, jasně a ostře s těmito autory a názory polemizovat, pokud k tomu budou důvody a vědomosti. Mnoho lidí se při získávání takových vědomostí zapotí, ale v každém případě to bude na prospěch věci. Jde přece o to, aby socialistická společnost byla opravdu tou nejsvobodnější, nejosvícenější společností.

(1965)